

The background of the entire page is a reproduction of Michelangelo's famous fresco, "The Creation of Adam". It depicts the reclining Adam on the left and the reaching God on the right, with their hands just inches apart, creating a sense of tension and divine spark. The text is overlaid on the upper portion of this image.

**РАНИШЕ,
НІЖ Я СТВОРИВ
ТЕБЕ У ЛОНІ...**

**Етика
репродуктивної
медицини.
Путівник**

ОБС'ЯЗКОВИЙ ПРИМІРНИК

«Раніше, ніж Я створив тебе у лоні...»

*Путівник з «Етики репродуктивної медицини»
від Ради Спільноти Протестантських
Церков Європи СРСЕ*

636.006

НАЦІОНАЛЬНА 3
НАУКОВА МЕДИЧНА
БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
01033, м.Київ, вул.Л.Толстого, 7

Київ
ДУХ І ЛІТЕРА
2022

УДК 274-426:[614+612.6.05]

P222

«Раніше, ніж Я створив тебе у лоні...». Етика репродуктивної медицини. Путівник. — К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2022. — 272 с.

ISBN 978-966-378-925-5

Це видання з етики репродуктивної медицини було підготовлене Спільнотою Протестантських Церков Європи з метою допомогти Церквам-членам відповісти на питання, які порушує репродуктивна медицина й зробити свій внесок у ширші екуменічні, політичні та суспільні дебати з цього приводу на європейських теренах. Цей процес починається з виявлення низки етичних проблем, породжених поточними медичними, соціальними та політичними дискусіями щодо репродуктивної медицини. Сюди входять питання завдання можливої шкоди батькам і дітям, складних взаємозв'язків між розвитком репродуктивної медицини та зміною моделей сімейного життя, напруженості між репродуктивною автономією й добробутом дітей, а також проблеми, порушені під час передімплантаційної генетичної діагностики та досліджень зародків людини, — зокрема онтологічний, моральний та правовий статуси людського ембріона.

Переклад: Юрій Ліщинський

Фахова редакція: Катерина Ніконорова

Літературна редакція

та коректура: Олена Голуб

Комп'ютерна верстка: Дарія Залевська

Дизайн обкладинки: Богдан Скубко

Книга видана за сприяння та фінансової підтримки
Спільноти Протестантських Церков Європи.

Видано на замовлення Німецької
Євангелічно-Лютеранської Церкви України

Gemeinschaft Evangelischer Kirchen in Europa (GEKE)
Communion of Protestant Churches in Europe (CPCE)
Communión d'Eglises Protestantes en Europe (CEPE)

ISBN 978-966-378-925-5

© Спільнота Протестантських
Церков Європи CPCE, 2017
© ДУХ І ЛІТЕРА, 2022

Зміст

Передмова	9
Стислий огляд книги	11
1. Вступ	22
2. Окреслення питань у медичному, соціальному та політичному контекстах	28
2.1. Розвиток у галузі репродуктивної медицини	28
2.2. Сурогатне материнство	30
2.3. Передімплантаційна генетична діагностика (PGD) ...	31
2.4. Репродуктивна автономія та добробут дитини	32
2.5. Моделі та структури сім'ї	33
2.6. Взаємозв'язок емпіризму та нормативності, права та етики	34
2.7. Подальші наскрізні питання	34
2.8. Європейський правовий та політичний контекст . . .	37
3. Постановка питань із точки зору етики й теології	40
3.1. Прочитання Біблії з точки зору етики репродуктивної медицини	40
3.2. Любов, справедливість, свобода та відповідальність	45
3.3. Моральне значення природи	50
3.3.1. Традиція природного права	51
3.3.2. Значення «природного»	58
3.4. Продовження роду: біблійні та теологічні перспективи	62
3.5. Моральний статус ембріону людини	70

3.6. Сучасні концепції репродуктивної автономії та найкращих інтересів дитини	83
3.7. Церква та публічний простір	90
3.7.1. Перспектива політичної системи	91
3.7.2. Перспектива Церкви.	94
3.8. Відповідальність і професійна етика	100
3.8.1. Репродуктивні технології: анулювання питань етики у професійній діяльності.	100
3.8.2. Невизначеність сучасної галузі охорони здоров'я.	101
3.8.3. Протестантські традиції та професійна етика	102
3.8.4. Професійна етика та допоміжні репродуктивні технології	105
3.8.5. Професійна діяльність медичного персоналу та відмова з морально-етичних міркувань.	108
4. Екстракорпоральне запліднення (ЕКЗ)	111
4.1. Вступ	111
4.2. Факти та цифри	113
4.3. Правова ситуація	116
4.4. Позиція Церкви	118
4.4.1. Римо-католицька позиція	118
4.4.2. Позиції протестантів	120
4.5. Обговорення	124
5. Кріоконсервація	133
5.1. Вступ	133
5.2. Факти та цифри	133
5.3. Правова ситуація	138
5.4. Позиція Церкви	141
5.5. Обговорення	141
6. Осіменіння, донорство гамет, ембріонів та використання яйцеклітин від різних жінок	149
6.1. Вступ	149
6.2. Факти та цифри	152
6.3. Правова ситуація	155

6.4. Позиція Церкви	158
6.5. Обговорення	162
6.5.1. Етичні міркування стосовно донорства яйцеклітини та сперми	162
6.5.2. Донорство ембріонів.	168
7. Суругатне материнство.	173
7.1. Вступ	173
7.2. Визначення	174
7.3. Правова ситуація	176
7.4. Позиція Церкви	177
7.5. Обговорення	179
7.5.1. Основні етичні питання, які порушило сурогатне материнство	179
7.5.2. Практика сурогатної вагітності та протестантська етика	181
8. Пренатальна діагностика (ПНД) та передімплантаційна генетична діагностика (ПГД)	190
8.1. Пренатальна діагностика (ПНД)	190
8.1.1. Вступ	190
8.1.2. Факти та цифри	191
8.1.3. Правова ситуація	193
8.1.4. Позиція Церкви	194
8.1.5. Обговорення	195
8.2. Передімплантаційна генетична діагностика (ПГД)	197
8.2.1. Вступ	197
8.2.2. Факти та цифри	198
8.2.3. Правова ситуація	200
8.2.4. Позиція Церкви	201
8.2.5. Обговорення	204
9. Дослідження та нові методи лікування.	210
9.1. Вступ	210
9.2. Факти та цифри	211
9.2.1. Дослідження ембріона	211
9.2.2. Ембріональні стовбурові клітини	212

9.2.3. Терапевтичне клонування	214
9.2.4. Мітохондріальна заміна	216
9.2.5. Гібридні ембріони людини й тварини (змішані ембріони людини)	217
9.2.6. Редагування геному	218
9.3. Правова ситуація	220
9.4. Позиція Церкви	222
9.5. Обговорення	224
9.5.1. Статус ембріона та етика дослідження ембріонів	224
9.5.2. Межі виду та людська гідність	229
9.5.3. Проблема трьох генетичних батьків	236
9.5.4. Модифікація геному людини	237
9.6. Висновок	244
10. Репродуктивне клонування та розмноження за допомогою штучних гамет	245
10.1. Вступ	245
10.2. Факти та цифри	246
10.3. Правова ситуація	249
10.4. Позиція Церкви	249
10.5. Обговорення	250
11. Висновки, рекомендації та відкриті питання	255
11.1. Основні висновки та рекомендації Церквам-членам СРСЕ	255
11.2. Пропозиції щодо подальшої роботи	260
Глосарій та список скорочень	262
Експертна група СРСЕ з етичних питань	267

Стислий огляд книги

Відколи минули десятиліття після народження першої дитини, яку було зачато за допомогою ЕКЗ (IVF), розвиток людської ембріології й репродуктивної медицини дав змогу зрозуміти та втрутитися у витoki та розвиток людства від самого початку особистої історії окремого індивіда. У багатьох європейських суспільствах ці події йшли пліч-о-пліч зі значними змінами у моделях шлюбу, батьківства та сімейного життя. Усе це породило етичні питання, які багато людей вважають глибокими, складними та, можливо, тривожними. Протестантські Церкви в Європі активно реагували на ці наукові, медичні та соціальні події й етичні проблеми, які вони порушують.

Цей путівник з етики репродуктивної медицини було підготовано Спільнотою Протестантських Церков у Європі з метою допомогти Церквам-членам відповісти на питання, які порушує репродуктивна медицина, й зробити свій внесок у ширші екуменічні, політичні та суспільні дебати з цього приводу на європейських теренах. Це починається з виявлення низки етичних проблем, породжених поточними медичними, соціальними та політичними дискусіями щодо репродуктивної медицини (розділ 2). Сюди входять питання завдання можливої шкоди батькам і дітям, складні взаємозв'язки між розвитком репродуктивної

медицини та зміною моделей сімейного життя, напруженість між репродуктивною автономією й добробутом дітей, а також проблеми, порушені під час передімплантаційної генетичної діагностики та досліджень зародків людини, зокрема онтологічний, моральний та правовий статуси людського ембріона.

Укладаючи ці проблеми в протестантські богословсько-етичні рамки, путівник стверджує нормативність Біблійної етики тією мірою, якою сама Біблія закликає людей жити вірою у Христа; проте це не означає, що моральні норми сучасного життя можна просто прочитати з біблійних текстів. Читання Біблії з огляду на питання, які порушує етика репродуктивної медицини — це завдання герменевтичне (розділ 3.1). Дослідження біблійних текстів та історій, що стосуються продовження роду, батьківства та сімейного життя (розділ 3.4), виявляє багато відповідного матеріалу, проте у всіх цих текстах не подано єдиної однотипної моделі сімейного життя чи батьківства. У Новому Завіті, у світлі життя, смерті й воскресіння Христа, біологічне батьківство вже не має остаточного значення. Проте настанови щодо сімейного життя в деяких посланнях, хоча вони й зображають особливий та певним чином проблематичний соціокультурний контекст, схвалюють батьківство та сімейне життя як вторинне за значенням призначення, у якому людей може бути покликано служити Богові та любити своїх ближніх.

Провадячи етичну дискусію щодо репродуктивної медицини на підставі Біблії, треба керуватися теологічно-етичними рамками любові, справедливості, свободи та відповідальності (розділ 3.2). Іншим фундаментальним

питанням, яке у різні способи порушує репродуктивна медицина, але яким іноді нехтує протестантська етика, є питання нормативного значення природи та природного (розділ 3.3).

Можна виділити низку більш практичних питань, які охоплюють декілька конкретних тем та практик репродуктивної медицини. Мабуть, найочевиднішим із цих наскрізних питань є питання онтологічного та морального статусу ембріона. Тут серед протестантів існує безліч поглядів. Путівник не виступає за єдину позицію, але викладає для розгляду Церквами-членами різні погляди та підходи, виявлені в протестантських етичних міркуваннях (розділ 3.5). Подальшим наскрізним питанням є взаємозв'язок (і можлива напруженість) між правом батьків на репродуктивну автономію та найкращими інтересами дитини. Концепції репродуктивної автономії та ці стосунки (розділ 3.6) можуть вимагати певного перегляду в контексті викладених раніше етичних рамок любові, справедливості, свободи й відповідальності.

Очевидним є питання, кому адресовано етичні міркування, викладені у цьому путівнику. Визначено низку різних аудиторій, що перетинаються одна з одною (розділ 3.7). Це Церкви-члени СРСЕ, медичні працівники та дослідники, законодавці та політики, а також громадяни та виборці (будь-хто з них також може бути користувачем послуг репродуктивної медицини). Стосовно цього путівник розмежовує «пастирську» й «громадську» відповідальність Церков-членів, а також розглядає, як вчення та міркування Церков-членів можуть взаємодіяти з широкими громадськими обговореннями й дебатами. З

цим питанням пов'язане обговорення професійних ролей, відповідальності та етики. У світлі таких теологічних концепцій, як покликання, це обговорення можна розглядати окремо (розділ 3.8).

Друга частина путівника стосується низки практичних етичних тем у репродуктивній медицині. Тут береться до уваги поточна інформація про технічні, правові й політичні аспекти та церковні позиції щодо кожної теми. Спочатку обговорюється сама етика екстракорпорального запліднення (ЕКЗ — розділ 4). Путівник доходить висновку: ані занепокоєння щодо ризиків та шкоди, ані фундаментальніші міркування, пов'язані з технічним характером ЕКЗ, не дають підстав Протестантським Церквам відкидати його абсолютно. Це можна розглядати як спосіб несення людського покликання до відповідальності у дусі любові, тобто бути відповіддю на певні форми людських потреб, прагнень і страждань. Однак деякі занепокоєння, які викликає ЕКЗ, справді дають підстави підходити до справи з обережністю і, зокрема, критично ставитися до будь-якої тенденції розглядати його як зручне розв'язання проблем, які, по суті, є соціальними та політичними (наприклад, проблема економічного тиску та зайнятості жінок середнього віку, які намагаються завагітніти). З ЕКЗ тісно пов'язана кріоконсервація (розділ 5), тобто зберігання глибоко заморожених гамет або ембріонів. Саму по собі цю сферу не розглядають як особливо проблематичну з етичного боку, але в путівнику все ж розглянуто деякі питання, що викликають занепокоєння: наприклад, що така практика може заохотити до надто інструментального погляду на ранні стадії людського життя, або що стосується

так званого «соціального заморожування» у поєднанні зі згаданими у 4-му розділі економічними аспектами ЕКЗ, а також питанням працевлаштування.

ЕКЗ та подібні до нього методи також відкривають шлях до запліднення з використанням донорських гамет (яйцеклітин або сперми): якщо надлишки ембріонів, утворені під час циклу ЕКЗ, не потрібні для імплантації в лоно генетичної матері, їх можуть передати іншим потенційним батькам (розділ 6). Крім усього іншого, донорство гамет та ембріонів розширює спектр можливостей для одиноких жінок та одностатевих пар мати генетично пов'язаних дітей. Путівник не виключає донорства статевих клітин, але доходить висновку, що більше уваги слід приділяти ризикам та потенційній шкоді, включаючи ризики для здоров'я, пов'язані з донорством яйцеклітин, психологічний вплив на пари реципієнтів, а також на добробут та права дітей, зачатих за допомогою донорських статевих клітин. Він стверджує, що з юридичного боку до донорства яйцеклітин слід ставитися так само як до донорства сперми, і що — оскільки діти мають право знати, хто їхні батьки — змішування сперми кількох донорів має бути заборонено. Гамети не слід купувати чи продавати, а фінансові стимули для «спільного використання яйцеклітин» жінками, які проходять через ЕКЗ, також є етично сумнівними. Донорство ембріонів (для продовження роду) також може бути етично прийнятним за певних умов. Хоча між донорством та усиновленням ембріонів може існувати моральна аналогія, з юридичного боку слід зберігати між ними чітку різницю. За аналогією з донорством гамет, ембріони різних генетичних матерів не слід змішувати в одному циклі імплантації.

З донорством гамет та ембріонів пов'язана практика сурогатного материнства, коли з комерційних чи альтруїстичних причин одна жінка виношує та народжує дитину від імені іншої (розділ 7). Путівник стверджує, що протестанти мають вагомі етичні причини чинити опір сурогатному материнству: по-перше, тому що воно, як видається, заперечує значення та моральну якість батьківських стосунків, зокрема біологічний зв'язок між гестаційною матір'ю та дитиною; по-друге, й зокрема тому, що комерційні угоди ризикують інструменталізувати та експлуатувати сурогатних матерів; по-третє, тому що сурогатне материнство ставить народжених із його допомогою дітей, у дуже неоднозначну соціально-правову ситуацію.

Протягом тривалого часу пренатальна діагностика (ПНД) з певними обмеженнями дозволяла проводити тестування та відбір дітей із бажаними генетичними характеристиками. На практиці це означає абортівання плодів, які мають небажані особливості, як, скажімо, важкі генетичні захворювання. Сферу для відбору дітей із бажаними генетичними рисами значно розширили за допомогою ЕКЗ та суміжних методів, які відкрили шлях для передімплантаційної генетичної діагностики (ПГД). Тепер ембріони можна перед імплантацією перевірити не тільки на наявність маркерів генетичних захворювань, але й інших бажаних характеристик. Наприклад, вибір статі може бути здійснено або за медичними показаннями, або за соціальними причинами, такими як «збалансування сім'ї», або може бути обрано ембріони з певними типами тканин, які відіграють роль «дитини-рятівника» для старших дітей. Етика абортів виходить за межі цього путівника,

636006

але у 8-му розділ пренатальну діагностику (ПНД) коротко розглянуто як передумову для більш розширеного етичного аналізу передімплантаційної генетичної діагностики (ПГД). Найбільш очевидною є стурбованість, що ембріони з небажаними генетичними характеристиками, швидше за все, викинуть або використають у дослідженнях, і в обох випадках знищать. Інші проблеми включають вплив передімплантаційної генетичної діагностики (ПГД) на соціальні установки та занепокоєння тим, що з часом це створить клімат, відкритий до евгенічного ставлення та практики. З огляду на діапазон протестантських позицій щодо морального стану людського життя (розділ 3.5), розширюється діапазон поглядів на те, чи можливий взагалі генетичний відбір та знищення людських ембріонів. Але навіть якщо це вважати прийнятним, то інші зауваження, зазначені в цьому розділі, припускають, що це слід обмежувати найсерйознішими ситуаціями — виключаючи, наприклад, такі причини застосування ЕКЗ, як потреба у «збалансування сім'ї» і «дитини-рятівника».

З самого початку репродуктивна медицина була пов'язана з дослідженням, яке проводили на ембріонах людини. За останні роки це вивчення набуло нових напрямків, таких як створення різноманітних гібридів людини й тварини, так званого змішаного ембріона людини. Це також відкриває перспективи для виникнення різних нових видів терапії. Деякі з них, такі як мітохондріальна (цитоплазматична) заміна, уже стали реальністю. Деякі — наприклад, лікування людськими ембріональними стовбуровими клітинами, — можуть стати реальністю у відносно недалекому майбутньому. Є й такі, що здаються

НАЦІОНАЛЬНА 3
НАУКОВА МЕДИЦИНА 17
БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
01033, м.Київ, вул.Л.Толстого, 7

більш віддаленими перспективами, як скажімо, генетичне редагування зародкової лінії, хоча недавній розвиток технологій «редагування геному» може наблизити і їх. Ці напрямки досліджень та нову терапію розглядає 9-й розділ, зосереджуючись на чотирьох сферах, які мають нас хвилювати з точки зору етики: моральному статусі ембріона, важливості межі людського та нелюдського видів для людської гідності, можливості мати дитину, народжену від трьох генетичних батьків та редагування геному людини.

Етичні висновки, що їх зроблять Церкви й окремі християни щодо дослідження ембріонів, звичайно, залежатимуть від позиції, яку вони займають стосовно аргументів, що стосуються морального стану людського ембріона, викладених у розділі 3.5. Якщо дотримуватися градуалістських поглядів¹, то дослідження ембріонів легко виправдати, зважаючи на важливість наукових або терапевтичних цілей. Якщо відкинути такий погляд, буде важче виправдати дослідження ембріонів навіть для досягнення добрих і важливих цілей, і це, у кожному разі, дасть сильну мотивацію для розробки таких альтернатив, як індуковані плюрипотентні стовбурові клітини (ІПСК).

Виготовлення змішаних ембріонів людини для наукових досліджень або, у майбутньому, для терапевтичних цілей створило справжнє моральне спантеличення у сучасних дебатах. Християнські коментарі часто зосереджено на двох проблемах: по-перше, розмиваючи межі виду, подібні дослідження підривають особливий статус та гідність людини, який виражає вчення про образ Божий (Imago

---

1. Градуалізм розглядає одушевлення ембріона й здобуття ним властивостей особистості, як поступовий процес (*прим. перекладача*).

Dei). По-друге, створення нових форм життя — це повстання проти творчих і провіденціальних цілей Бога. Проте обидва ці аргументи певним чином є проблематичними, і в путівнику наводяться припущення, що на ці питання можна було б пролити більше світла за допомогою теології, беручи до уваги моральний характер, цілі та мотивації практики досліджень змішаних зародків людини.

Метод мітохондріальної (цитоплазматичної) заміни, хоча й обмежено, проте створює нову ситуацію, за якої дитина може бути нащадком трьох генетичних батьків. Генетичний внесок донора мітохондрій настільки обмежений і конкретний, що навряд чи він може викликати будь-яку нову стурбованість щодо психосоціального добробуту дитини, окрім тієї стурбованості, що пов'язана з іншими практиками репродуктивної медицини. Однак для християн та Церков, які надають теологічне та моральне значення тому, що дитина є плодом любовних стосунків між двома батьками, введення генетичного матеріалу третьої сторони в процес — навіть таким обмеженим чином — може розглядатися як новий і тривожний розвиток подій.

Стосовно генетичного редагування зародкової лінії путівник підтримує позицію, що між терапевтичними цілями та покращенням існує принципова різниця, яка іноді заперечується. Хоча деякі християни відкидають саму можливість генетичного редагування зародкової лінії навіть у терапевтичних цілях на тій підставі, що це є форма евгенічної практики, проте цей путівник припускає, що етика любові, свободи, справедливості та відповідальності може, в принципі, підтримати використання терапії зародкової лінії як способу несення батьками відпові-

дальності за ідентичність та добробут своїх дітей. Однак існують доволі вагомі підстави відноситись до проектів генетичного покращення генних ліній людських якостей або можливостей з ще більшою підозрою, особливо коли ці проекти є частиною грандіозної «трансгуманістичної» програми з перетворення людства на новий (і, нібито, кращий) вид. Стосовно проектів покращення, що мають скромніші цілі, підозріле ставлення з теологічних міркувань, не має призводити до повної відмови від цих проектів, а натомість рекомендувати розсудливість у рішеннях, які пов'язані з кожним окремим випадком.

Репродуктивні технології, розглянуті з 4-го по 9-й розділ, у певному сенсі цього слова, є спробами усунути або компенсувати порушення природної відтворюваності. Ці технології можуть залучати в репродукційний процес донорські гамети і призвести до утворення незвичних сімейних структур, але дитина, народжена з їхньою допомогою, все одно матиме генетичного батька та матір. (У разі терапії методом мітохондріальної заміни він або вона матимуть генетичного батька і — в дуже обмеженому розумінні цього слова — дві генетичних матері. Однак у 10-му розділі розглядаються дві новітні технології, які можуть порушити цю межу.

Однією з новітніх є технологія репродуктивного клонування з використанням методу перенесення ядра. Її також використовують під час проведення деяких дослідницьких програм, які розглянуто у 9-му розділі. Техніку клонування для зачаття нових особин та їхнє народження було успішно запроваджено на кількох видах ссавців. Однак її використання для розмноження людей заборонено

багатьма юрисдикціями по всьому світу й відкинуто практично всіма Церквами, які звертали увагу на це питання. Путівник погоджується з цим несприйняттям не лише через практичне занепокоєння щодо ризику та шкоди, а й через наслідки цієї практики для сімейних та соціальних відносин, а також тому, що вона, як видається, втілює етично сумнівні амбіції та прагнення.

Ще одна новітня технологія, яку розглянуто у 10-му розділі — розмноження за допомогою штучних гамет. Ця технологія досі перебуває на дуже ранній стадії свого розвитку, але в майбутньому може так розірвати зв'язок між генетичним батьківством та продовженням роду, як цього не робили теперішні репродуктивні технології. Під час написання путівника вона тільки-но з'явилася, тому їй мало приділяли уваги з боку світської чи теологічної етики. Наша праця не пропонує етичних висновків щодо цієї технології, але бере її за приклад, щоб підкреслити важливість тримання руки на пульсі, коли йдеться про такі розробки та етичні проблеми, які вони порушують.

У прикінцевому розділі (11) дискусію узагальнено, викладено деякі практичні рекомендації та визначено сфери, у яких в майбутньому необхідно продовжувати працювати.